

Нечеснюк Михайло Віталійович, науковий співробітник науково-дослідної лабораторії з проблем експертно-криміналістичного забезпечення навчально-наукового інституту № 2 Національної академії внутрішніх справ;
Климчук Михайло Павлович, науковий співробітник науково-дослідної лабораторії з проблем експертно-криміналістичного забезпечення навчально-наукового інституту № 2 Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

ПРИЗНАЧЕННЯ СУДОВОЇ ТОВАРОЗНАВЧОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ПІДРОЗДІЛАМИ ЕКСПЕРТНОЇ СЛУЖБИ МВС УКРАЇНИ

За даними статистики в Україні останніми роками збільшується кількість осіб, яких притягують до кримінальної відповідальності за вчинені правопорушення у промисловості, торгівлі, сфері обслуговування та підприємницької діяльності, галузі стандартизації, метрології, сертифікації тощо.

Практика засвідчує, що ефективність досудового розслідування та судового розгляду кримінальних правопорушень залежить від своєчасного призначення та якісного проведення судової товарознавчої експертизи. Ефективність призначення експертизи зумовлена ступенем обізнаності суду чи слідства щодо сучасних можливостей судової товарознавчої експертизи, а також правильним вибором напрямку дослідження та його доцільності. Орган, що призначає експертизу, або особа, яка заявляє клопотання про її призначення, мають чітко і ясно уявляти мету, яку вони переслідують, зокрема можливості товарознавчої експертизи на сучасному етапі розвитку для досягнення певної мети.

Призначення судово-товарознавчої експертизи – це складний процес, який є результатом реалізації як ініціативи осіб, що є учасниками судового процесу, так і повноважень суду. Результат дій щодо призначення такої експертизи відображається в особливому процесуальному документі – ухвалі суду про призначення судово-товарознавчої експертизи. Цей документ є підґрунтям виникнення системи відносин між судом та експертом-товарознавцем [1, с. 108].

Досить часто під час призначення судової товарознавчої експертизи експерти-товарознавці ставлять запитання, що виходять за межі їх спеціальних знань (компетенції) або не важливі для вирішення справи по суті. Також для дослідження надаються недостатні або непридатні об'єкти (документи). Це зумовлює затягування досудового розслідування або судового розгляду, а також необхідність проведення додаткових експертиз, що збільшує і так чимале навантаження на судові експертні установи. Судові експерти змушені клопотати про надання додаткових матеріалів для вирішення питань по суті. Окрім цього, у багатьох випадках матеріали, що надавались на дослідження, повертали через значний проміжок часу без виконання.

Так, для вирішення питання про визначення приналежності окремих частин виробів до єдиного цілого необхідно проводити ідентифікаційне дослідження, яке виходить за межі можливостей судової товарознавчої експертизи. Проведення ідентифікаційних досліджень належить до завдань, які вирішуються в межах так званих традиційних криміналістичних експертиз. У межах судової товарознавчої експертизи можливо лише вирішити безпосередньо товарознавче завдання: визначити приналежність окремих одиниць або безлічі товару до однієї групи.

Встановлення підприємства-виробника виробу неможливе без проведення відповідних слідчих (розшукових) дій, які не належать до компетенції експерта-товарознавця. Використання для вирішення подібних завдань даних, зазначених у маркувальних позначеннях, є некоректним, оскільки вони можуть містити помилкові відомості, тобто бути підробленими.

Здійснити дослідження, завданням якого є встановлення способу виготовлення виробу, експерт, що володіє спеціальними знаннями в галузі технології виготовлення досліджуваних виробів, може різними способами, однак не може вирішити в межах судової товарознавчої експертизи. У межах компетенції експерта-товарознавця може бути вирішене питання про відповідність (невідповідність) наданих на дослідження виробів вимогам до якісної продукції, а також до технічної документації [2, с. 49].

Визначення вартості відновлювального ремонту можливе експертом, який володіє знаннями про можливості та технології різного роду технічних впливів, необхідних для відновлення пошкодженого виробу, що не стосується предмету судової товарознавчої експертизи. Експерт-товарознавець за допомогою своїх спеціальних знань може лише дати відповідь на запитання: «Яке зниження вартості та якості пошкоджених виробів?».

Питання правового характеру, зокрема про наявність ознак складу злочину, винуватість чи невинуватість певної особи, форми її вини тощо, знаходяться за межами компетенції експерта, а відповіді на них можуть надати лише слідчий або суд.

Огляд об'єктів для дослідження може проводитись в будь-який момент досудового розслідування. Це може бути як самостійна слідча (розшукова) дія, так і її складова частина. Для участі в огляді можуть запросити потерпілого, підозрюваного, захисника, законного представника та інших учасників кримінального провадження. З метою одержання допомоги з питань, що потребують спеціальних знань, слідчий, прокурор для участі в огляді може запросити спеціалістів.

Однак не завжди один і той самий уповноважений учасник кримінального провадження здійснює вилучення та направлення об'єкта на товарознавчу експертизу. Іноді слідчому (особливо,

коли об'єкт запаковано у непрозорий пакувальний матеріал) важко скласти уявлення про нього та визначитись із запитаннями, які необхідно поставити експерту. Тому важливе значення має первинний опис об'єкта у відповідних процесуальних документах або фіксація його первинного вигляду перед вилученням та запакуванням за допомогою інших засобів (фото, відеозйомка тощо).

Об'єктами судової товарознавчої експертизи є реально існуючі або такі, що існували в минулому товари (вироби), а також документи (наприклад, матеріали кримінальних проваджень).

На вирішення експерту може бути поставлене питання про вартість відсутнього на час проведення експертизи майна. У таких випадках особа або орган, які призначили експертизу, мають зазначити, на підставі яких матеріалів провадження, що містять відомості про відсутні об'єкти, має виконуватись експертиза (рахунки, товарно-транспортні накладні, описи в позовних заявах, протоколах допиту потерпілих тощо) і надати експертові відомості про: товарні характеристики виробу; фактичний стан виробу; обставини, які відбувалися з виробом; стан пакування; умови транспортування, зберігання, приймання та експлуатації виробу.

До таких документів належать: ярлики, товарні чеки, паспорти на вироби, сертифікати, договори купівлі-продажу, специфікації, рахунки-фактури, пакувальні листи, дефектні відомості, протоколи огляду, висновки експертів, опис властивостей і характеристик виробів, заяви, довідки тощо. Документи є певного роду носіями інформації, за допомогою яких у процесі дослідження експерт може скласти образ об'єкта, що існував у певний часовий проміжок. Причому можливість проведення експертного дослідження лише на підставі даних, викладених у поданих на дослідження документах, визначається достатністю та придатністю цих документів для дослідження [3, с. 40–41].

Реалізація зазначених пропозицій не лише оптимізує процес призначення та проведення судової товарознавчої експертизи, а й сприяє вчасності проведення досудового розслідування або судового розгляду та знижує і без того чимале навантаження на судово-експертні установи.

Список використаних джерел

1. Петрова І. А. Призначення судом судово-товарознавчої експертизи: тактика та ініціатива / І. А. Петрова // Вісник Вищої ради юстиції. – 2011. – № 3 (7). – С. 94–110.
2. Гончаренко В. Г. Експертизи у судовій практиці / В. Г. Гончаренко. – Київ : Юрінком Інтер, 2004. – 388 с.
3. Лозовий А. І. Звіт про НДР. Методика визначення вартості майна / А. І. Лозовий. – Харків, 2004. – 110 с.